

Siedlung von Monkodonja bei Rovinj in Istrien, v: Archäologische Forschungen in urgeschichtlichen Siedlungslandschaften, Universität Regensburg). Letošnje (1998) nadaljevanje izkopavanj na t.i. akropoli in rekonstrukcija zahodnega vhoda sta se časovno in vsebinsko ujela s predstavitvijo monografije in otvoritvijo razstave gradiva z arheoloških izkopavanj pred skoraj 45 leti. Monografija *Gradišče Monkodonja* tako predstavlja prvi in temeljni člen v nizu objav, ki bodo z gotovostjo sledile plodnim raziskavam novega časa.

Maša Sakara

Luciano Lago (urednik): KAZUNI. Kamena zdanja i krajolici središnje Istre - inventar za povijesno pamćenje. Prijevod: Valnea Delbianco i Loretta Gropuzzo. Puła, C.A.S.H., 1996, 399 strani.

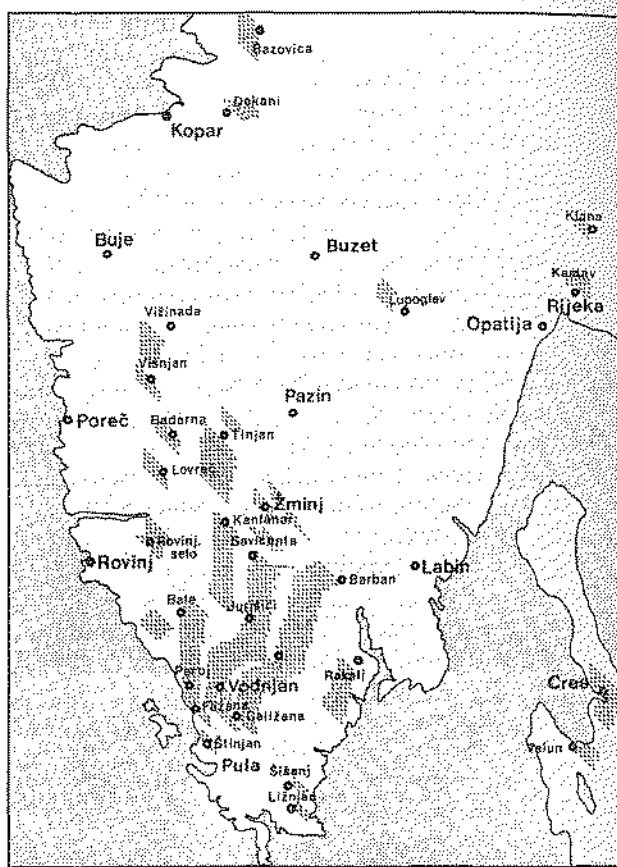
U studenom 1994. godine u Trstu je objavljen zbornik: *Le casite; Pietré e paesaggi dell'Istria centro-meridionale - Un censimento per la memoria storica*, u izdanju Centra za povijesna istraživanja iz Rovinja (edicija 'Radovi'), u sunakladništvu s Unijom Talijana iz Trsta, Zajednicom Talijana iz Vodnjana i Odsjekom za zemljopisne i povijesne znanosti - Centrom za katalogizaciju istarskih kulturnih dobara Sveučilišta u Trstu. Hrvatski prijevod te knjige izašao je u Puli u srpnju 1996. pod nazivom: *Kazuni. Kamena zdanja i krajolici središnje Istre - inventar za povijesno pamćenje*, u izdanju C.A.S.H.-a iz Pule i u prijevodu V. Delbianco i L. Gropuzzo.

Tisuću i dvjesto primjeraka pulske naklade namijenjeno je prodaji, za razliku od izdanja na talijanskom jeziku, koje je pak objavljeno povodom tridesete obljetnice suradnje Narodnog sveučilišta u Trstu sa Zajednicom Talijana u Rijeci, što je obilježeno visokim pokroviteljstvom talijanskog i hrvatskog državnog predsjednika.

Međutim, dok su luksuzna tehnička oprema i sadržaj rovinjskog izvornika u cijelosti reproducirani (obje knjige tiskane su u Italiji), pulsčom prijevodu nedostaje kompletan predgovor koji je napisao Giacomo Borruso (tada rektor Sveučilišta u Trstu). Umjesto toga vrlo intrigantnog uvoda, hrvatskom je prijevodu dodan kratak proslav Uredničkog kolegija, dok je u zaglavlju knjige talijanski sažetak zamijenio hrvatski.

Knjiga je podijeljena na tri dijela: u uvodnom dijelu se na 96 strana iznose teoretska polazišta istraživanja i šira gledišta o krajoliku, drugi dio na 69 strana raspravlja kažune i tipski slične građevine, a u trećem dijelu se na 198 strana daje popis, smještaj i katalogizacija kažuna na dijelu prostora jugozapadne Istre.

Poznat kartograf i sveučilišni nastavnik iz Trsta Luciano Lago u uvodnom dijelu donosi dijelom pretis-

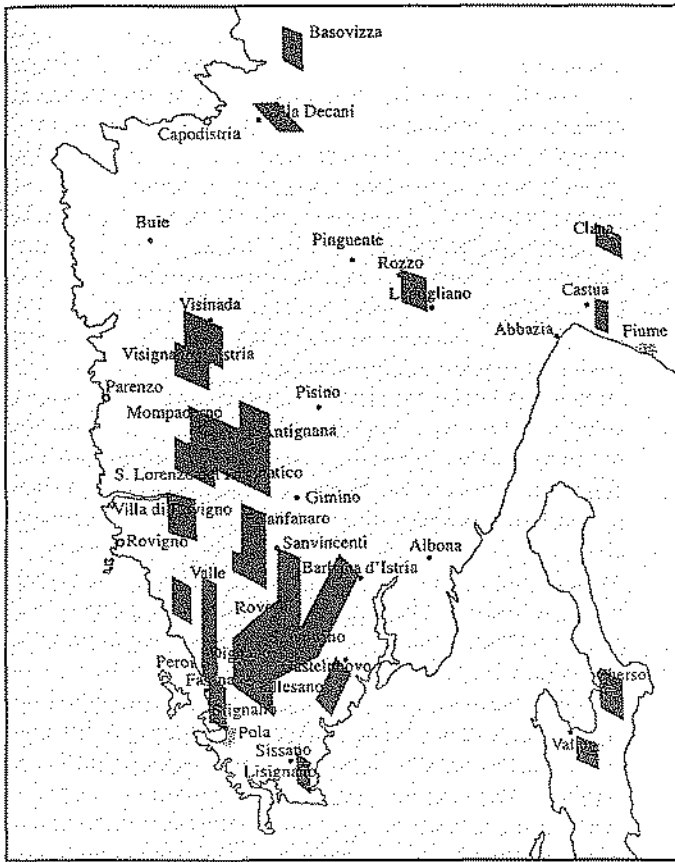

Sl. 1: Rasprostranjenost kažuna u Istri (T.S.F., JAZU, 1988).

Fig. 1: Distribution of shepherd's stone huts in Istria (T.S.F., JAZU, 1988).

nute, dijelom izvorne radove; pod naslovom Teritorijalno kulturno pamćenje, gdje obrazlaže talijanski istraživački projekt u Istri na kojem je zasnovana glavniina zbornika. Rezultate tog istraživanja prikazuje kao "prvi inventar kažuna" i "u Istri prvo veliko sistematizirano djelo o dokumentaciji i istraživanju jednog kulturnog dobra". Ta tvrdnja, međutim, ne stoji, jer je iz objavljena prinosa poznato da je od 1979. do 1983. g. već opisano više od stotinu kažuna u okviru etnološkog istraživanja (Tihomira Stepinac Fabijanić: *Paleoetnološka istraživanja kamenih poljskih kućica okruglog tlocrta u Istri*. *Problemi sjevernog Jadrana* 6, 1988, 109-132; v. prvu napomenu na str. 111; također v. popis bibliografije autorice na temu kažuna u Istri, koji je u ovom zborniku samo djelomično naveden).

Također ne stoji tvrdnja L. Lagoa da je ostvarenim popisom "omogućeno određivanje točnih granica njihove rasprostranjenosti", jer zbornik ne donosi zemljovide drugog reda (sa zaokruženim područjima zastupljenosti) nego karte pojedinačnih smještaja, tj. zemljovide prvog reda. Ako se pak zemljovidom drugog reda drži onaj donesen na str. 115 (ovdje, međutim, bez navodenja

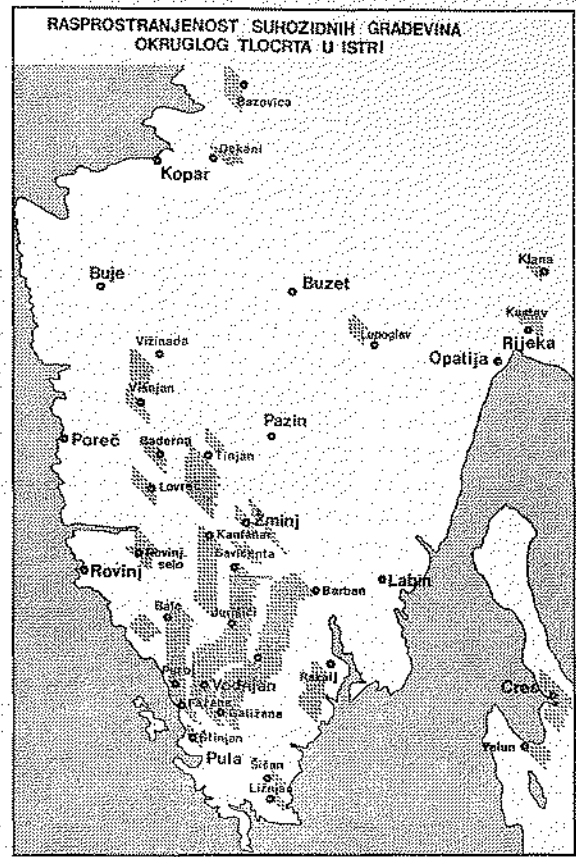

Sl. 2: Rasprostranjenost kažuna u Istri (C. Donato u L. Lago, 1994) - obzirom na izvornu kartu promijenjeni nazivi lokaliteta, promijenjena grafička obrada osjencjenja, bez navoda autora.

Fig. 2: Distribution of shepherd's stone huts in Istra (C. Donato in L. Lago, 1994) - in view of the original chart changed names of localities, changed graphical shading, with no names of the authors stated.

autora i izvora); njegovom usporedbom sa prije navedenom publikacijom autorice T. Štepinac Fabijanić uočava se identičnost, odnosno odstupanje od izvornika samo u grafičkom oblikovanju (talijansko je izdanje zbornika nadomjestilo sve hrvatske toponime talijanskima, koji su pak u hrvatskom izdanju nanovo uvršteni, ali je blago izmijenjen profil osjencenosti grafičkih likova; v. prilog u slikama). Nema nikakvih sadržajnih dorada ili dopuna s terena. Stoga se rabljenje te ilustracije umjesto mogućeg citatnog previda može nazvati plagijatom.

U daljnjem članku L. Laga Ruralni krajolik: jedna metodološka pretpostavka razvidan je njegov osebujan stav kako prema opisivanim pojavama (npr. Vlaha i katuna), tako i strukovnim pristupima u kojima su sasvim zaobidjeni hrvatski istraživači (npr. B. Gušić, M. Marković, A. Stipčević i dr.); posebno kada se razmatra pitanje podrijetla i tradicijskih karakteristika priobalja i brdskog zaleda na hrvatskoj strani Jadrana. Takve nje-

Sl. 3: Rasprostranjenost kažuna u Istri (prijevod na hrvatski radova C. Donata i L. Laga, izdanje C.A.S.H., Pula 1996) - prvotna karta T.S.F. s hrvatskim nazivima lokaliteta, daljnja promjena grafičke obrade osjencjenja, bez navoda autora.

Fig. 3: Distribution of shepherd's stone huts in Istra (Croat translation of the works by C. Donato and L. Lago, published by C.A.S.H., Pula 1996) - original T.S.F. chart with Croat names of localities, further changes in graphical shading, with no names of the authors stated.

gove iznimno subjektivne predodžbe seljenja i kulturnih promjena u Istri na početku novog vijeka iznijete su u poglavlju Porečki kras; tako kulturno uređenje krajolika pronalazi u stočarskim, dapače isključivo vlaškim zaposjedanjima i raščlanjivanjima prostora, izgled spominjanih istarskih mjesta (posebno s nazivom Katuni) smatra potvrdom vlašškoga podrijetla "zbog nedvojbene sličnosti s vlaškim selima na obroncima Dinare" (72); u tim skorašnjim balkanskim doseljavanjima ne spominje Hrvate (tek iznimno u drugom radu).

Autorov izraz srpsko-hrvatski jezik (stanovništva Istre) Urednički je kolegij smatrao pogreškom i preveo kao hrvatski jezik, pa u Predgovoru o tom piše: "Naime, kad spominje stanovnike ruralnih područja unutrašnosti poluotoka on koristi gotovo uvijek izraze 'slavenski doseljenici', 'balkanski koloni', 'Vlasi', nigdje nema

Hrvata kao žitelja Istre koji ovdje žive od kasne antike i ranog srednjeg vijeka. Čak u izvorniku, na 69. str. njihov jezik naziva 'lingua serbo-croata.' Uspoređujući zamoljeni, a neobjavljeni, tekst predgovora prijevodnom izdanju s ovim uredničkim predgovorom, nailazimo na idući dio: "Način pak kojim se u člancima L. Lagoa raspravlja o etničkim, gospodarskim i kulturološkim mijenama u prošlosti Istre, tendenciozan je i neprihvatljiv, posebno kad govori o stanovništvu Istre u ruralnim sredinama koristeći isključivo termine poput 'Immigranti slavi', 'recenti coloni balcanici', 'Morlacchi', a o njihovom jeziku kao 'lingua serbo-croata'. Pri tome se Hrvati kao žitelji Istre od kasne antike naovamo, uz to i većinsko stanovništvo, kao ni njihov zasebni kulturološki identitet potvrđen glagoljaškim spomenicima i drugim samosvojnim kulturnim elementima, i ne spominju u cijelom tom uvodnom dijelu knjige (kao uostalom ni Slovenci)" (iz rukopisa Tihomira Štepinac Fabijanić). Ipak je i predgovor, s ovim dijelom prepisanim bez navodnika, potpisan tuđim imenom.

Polazišta za navedene stavove L. Lagoa razumljivija su ako ovdje navedemo u čemu se sastoji sadržaj uvodnika G. Borrusoa (izostavljenog u prijevodu zbornika), gdje se ističu važne povijesno-zemljopisne studije, uključujući i "izdanje obimnog povijesno-zemljopisnog atlasa Italije, u kojem se napokon u cijelosti, s novim i dogoočekivanim saznanjima, razmatraju metodološki problem i opće tematske spoznaje povijesnog predstavljanja naše zemlje. (...) Potreba za stalnim stručnim nadzorom najviše se osjeća kod kulturnih dobara. (...) Zbog toga su naši nastavnici dužni prepoznati ulogu koja se, i prema detaljnim službenim napucima talijanske Vlade (npr. 'Zakonom o pograničnim zonama'), u vezi s tim od njih očekuje. (Potcrt T.S.F. i J.K.) Stoga (...) je predloženo i dogovoreno osnivanje Centra za katalogizaciju kulturnih dobara Istre, koji će u sklopu Fakulteta i Odsjeka za zemljopisne i povijesne znanosti (ali otvorenog također i za vanjsku suradnju), djelovati kao znanstveni centar za kulturnu promidžbu, zadužen za inventarizaciju, katalogizaciju, proučavanje i populariziranje bogatog naslijeđa kulturnih dobara koje nalazimo u Istri." Prošireni je tekst Borrusova predgovora objavljen u travnju 1996. u 15. broju La ricerca, biltena rovinjskoga Centra za povijesna istraživanja.

Drugi dio knjige donosi radove više autora, a započinje tekstom Carla Donata Privremena skloništa: kažuni. Problem je, međutim, u tome što pretežan dio ovog rada zapremaju neoznačeni navodi iz spomenutog djela hrvatske autorice. Izuzmemo li ovdje i navode talijanskih autora (koji su ipak označeni), proizlazi da autor ne iznosi ni jednu vlastitu tvrdnju. Na 130. str. nejasno je naveden podatak o dokumentiranju izgradnje kažuna, odnosno nedostaje cjelovit opis gradnje kažuna iz 1984. g. snimljene za TV. Zagreb (T. Štepinac Fabijanić: Kažuni, kažete, hiške, kočice ..., Zgodovinske

vzporednice slovenske in hrvaške etnologije. Ljubljana 1987, 89-99, v. str. 92 i 99). Odjeljak Područje raširenosti (155-174) napisao je Donato poprativši ga mnoštvom fotografija inozemnih lokaliteta, kao i odjeljak Podrijetlo (175) u kojem ponovno prepisuje cijele pasose navedene autorice, izostavljajući pak upravo onaj dio u kojem se izvorno razmatra postavka (za koju se zalaže više autora) da su kažune, casite, hiške, kočice i kućice u Istri, te bunje, čemere, kućarice, trime, kako se još ovakve konstrukcije nazivaju u Dalmaciji, kao prastari sredozemni supstrat u ranom srednjem vijeku većim dijelom preuzeli Hrvati, i to izravno od ilirskih romaniziranih starosjedilaca s kojima su se stopili i čije su mnoge kulturne elemente prihvatili na sličan način, miješajući ih s vlastitim naslijeđem i stvarajući nove oblike. Na tome se mjestu zapaža i da je na plodnim poljima južne i jugozapadne Istre casite kao svoje naslijeđe zadržalo domorodno romansko i romanizirano stanovništvo, koje je nastavalo veće gradove i naselja i tu se održalo u većem broju, dopunjeno poslije doseljenim kolonistima iz južne Italije i Furlanije. Iz plagiranog rada su zaobidjeni oni ulomci koji se ne daju uklopiti u isključivo i dugovječno videnje talijanske baštine u Istri. Ozbiljan rad o ovoj temi ne bi smio izostaviti spomenute činjenice, zasnovane ponajprije na samim rasprostranjenjima, tradicijskom nazivlju, opisima u povijesnim izvorima, legendama i narodnim kazivanjima.

Naposlijetku, treći dio knjige počinje s Popisom Tullija Vergeria. Prethode mu kratka uvodna štiva urednika zbornika i samog terenskog istraživača. Ovdje Lago zaključuje da kažuni "svjedoče, u stvari, u većoj ili manjoj mjeri, o nazočnosti jednog naroda s vlastitom i osebujnom civilizacijom" (potcrt T.S.F. i J.K.). Vergerio je ovdje ustanovio tablicu bitnih obilježja pohodnih građevina, i po jedinstvenoj numeraciji popratio ih smještajnim, fotografskim ili arhitektonskim ilustracijama (iako taj rad nije uspio posve ispuniti). Sveukupno, Vergeriov rad najvredniji je dio zbornika. U zborniku raskošno ilustriranu fotografijama to je ujedno i jedini njegov dio u kojem su fotografije s građevinama povezane brojevima. Preostale fotografije očito su umjesto provjerljive referentnosti usmjerene postzanju vizuelnog dojma.

U poglavlju Kažuni u katastarskoj općini Vodnjan nalazimo tekst A. Forlani Vodnjan i njegovo područje, zemljovide i popis 173 kažuna. Na žalost, popis koji je izradila povijesno-etnografska grupa Zajednice Talijana u Vodnjanu, nije rađen po istim kriterijima koje je radio T. Vergerio, ali je katastarsko označavanje omogućilo ustanovljavanje vlasništva.

Završni je odjeljak zbornika Tipologija i oblik istarskih kažuna, rad Donata Lago i Vergerija, vrlo praktičan i koristan dodatak. Knjiga završava osnovnom bibliografijom, listom sadržaja i stranih sažecima.

Preostaje zaključiti da je s ovim radom hrvatska etnologija dobila izdanje zanimljivo za upoznavanje